

BİR RUS GENERALİN İTİRAFLARI

 İbrahim HASANOĞLU*

İnsanlar gibi toplumların da kendine özgü kaderleri vardır. Türk dünyasının ayrılmaz bir parçası olan Ahıska Türklerinin kaderi, Türk tarihinin belki de hem en acılı ve hem de en şanslı sayfalarına yazılmıştır. Daha çok yaşadığı trajedilerle bilinen Ahıska Türklerinin ne 1944 yılında yaşadığı acı sürgünün ne de 1989 yılında yaşanan sürgünün gerçek sebepleri ve arka plânı tam olarak aydınlanamamıştır. Bu hususlar, hâlâ belirsizliğini korumaktadır.

2003 yılında Moskova'da EKSMO (ЭКСМО) yayınevi tarafından yayımlanan Filipp Bobkov'un kaleme aldığı "KGB i VLAST"¹ (KGB ve İktidar- КГБ и ВЛАСТЬ) adlı kitapta Ahıska Türklerine de yer verilmiştir. Bu kitabın yazarı Filipp Bobkov, uzun yıllar Sovyet ordusunda görev yapmış bir generaldir. O, 1982-1985 yılları arasında KGB Başkan yardımcılığı, 1985-1991 yılları arasında da KGB Başkanı Birinci Yardımcılığı görevini

üstlenmiştir. Bu sebeptendir ki onun yazdıkları önem taşımaktadır.

Bobkov, Sovyet ordusu mensubu bir general olarak 1944 yılı sürgünüyle ilgili bilgiler vermektedir. Stalin'in ölümünden sonra Ahıskalıların vatana dönüş çabalarının Gürcü yetkililer tarafından akamete uğratılmasına bizzat şahit olmuştur. Bobkov, 1989-Fergana olaylarının yaşandığı dönemde Moskova'dan gelen resmî hey'ette de yer almıştı. Bahsettiği konular, önemli bir mevkide bulunan birinin kaleminden çıkması bakımından fevkalâde önemlidir. Söz konusu kitabın sadece küçük bir bölümünde Ahıska Türklerine yer verilmiş olsa da bizzat bu süreçlerin içerisinde olan biri tarafından anlatılması da dikkate değerdir.

Ahıska Türklerinin 1944 sürgünü, vatana dönüş çabaları ve Fergana faciası gibi üç noktada adeta karanlıklara ışık tutulmaktadır. Biz sözü uzatmadan ve yorum yapmadan Bobkov'a kulak verelim:

"Ahıskalıların tahliyesi savaş yıllarında gerçekleşti. Peki, bu nasıl başladı? Gürcistan *Sovnarkom*'u² iş gücünün yetersiz olduğu hissedilen ülkenin doğu bölgelerine 200-300 ailenin gönderilmesi için izin talebiyle Moskova'ya müracaat etti. Kararname hazırlanırken Beriya'nın inisiyatifi ile mesele başka bir alana taşındı: Ahıskalıları Gürcistan'dan tamamen tahliye etme kararı alınmıştı! Bunun için de gerekli her türlü bahaneyi aramaya başladılar. İşte bunlardan biri: Ahıskalıları, Türkiye sınırında yaşıyorlar ve güya onların içinde çok sayıda kaçakçı, gizli servis ajanı ve başka güvenilmez kişiler bulunuyor! Fakat sınır askerî birliği bu iddiayı kesinlikle reddetti. Korgeneral (General-Leytenant) Stahanov³ sınır askeri birliğinde böyle bilgilerin olmadığını ve aksine Ahıskalıların sınır güvenliğine yardımcı olduklarını açıkça bildirdi. Böylece

² *Sovet Narodnih Komissarov*-Sovyet Halkları Komiserliği.

³ General Nikolay Stahanov: 1942-1952 yılları arasında SSCB İçişleri Bakanlığı (NKVD) Sınır Birlikleri Komutanlığı görevini yürütmüştür.

* Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi.

¹ Filipp Bobkov, *KGB i VLAST*, Moskova, EKSMO, 2003, ss. 330-338.

sürgüne gerekçe olacak uydurma sebep veya delil arama işi durduruldu. Zira delile gerek yoktu; tamamen asılsız ve keyfî kararlar yeterliydi! Seksen binden fazla insanı anayurtlarından sürgün ederek Orta Asya'nın farklı bölgelerine götürdüler. Bunlar genellikle kadın, çocuk ve yaşlılardı. Eli silâh tutan erkekler cephede idi. Sürgün edilen diğer halklardan farklı olarak Ahıskalılar savaş alanlarından geri çağırılmadılar. Onlar bütün cephelerde savaştılar ve savaştan sonra da kahramanlıklarından dolayı askerî nişan ve madalyalara lâyık görülerek kendi vatanlarına(!) sürgüne gönderildiler.”

Bobkov, Stalin'in ölümünden sonra geri dönüş mücadelesinde yaşananlara da değiniyor. Vatanına dönen birkaç yüz kişilik grubun 1944 yılında olduğu gibi yük vagonlarıyla geri gönderildiğini şöyle anlatıyor:

“Stalin'in ölümünden sonra Kalmık, Çeçen, İnguş ve Balkarların hakları iade edilerek vatanlarına dönmesiyle birlikte Ahıskalılar da Gürcistan'a dönüş için izin talep ettiler. Hiçbir engel çıkmaması gerekiyordu. Toprakları ıssızdı, hiç kimse idarî özerklik talebinde bulunmuyordu. Gürcistan'da ise iş gücüne ihtiyaç vardı. Ahıskalılar, çalışkanlıklarıyla meşhurdu. Gürcistan'ın *sovhoz*⁴ ve diğer köy işleri yöneticileri onları hevesle işe alıyorlardı. Batı Gürcistan'a göç eden onlarca aile **Kolhid**'de⁵ bulunan çay tarlalarında (plantasyon) işe yerleştirilmişlerdi. Sonra gelen Ahıskalılar da kendilerini bekleyen belâdan habersiz olarak önce gidenlerin peşine takılmışlardı. Kazakistan'ın Cambul vilâyetinden gelen 150 Ahıskalı ailenin Gürcistan yolunda dövüldüğü öğrenilmişti. Onlar, önceden Gürcistan'daki mahallî yöneticilerden izin alarak Kazakistan'daki hayvanlarını ve eşyalarını satıp yola koyulmuşlardı. Ahıskalılar Tiflis'e ulaşıncaya kadar her şey normaldi. Fakat Tiflis'ten acil emir geldi: *Ahıskalılar Gürcistan'a alınmayacak, bütün gelenler dışarı atılacak, onları işe alan yöneticiler de cezalandırılacak!* İşte böylece Ahıskalılar polis konvoyunun gözetiminde, getirdikleri eşyalarla birlikte

bindirildikleri yük vagonlarıyla geldikleri yere gönderildiler. Ocak ayıydı ve bu ay Gürcistan'ın güneyinde de soğuk geçiyordu. İnsanları ısıtılmayan vagonlarda bir kere daha ana yurtlarından sürgün ediyorlardı. Abhazy KGB'si Başkanı Levon Galustov bir tek istekte bulundu: Kendisini Tiflis hükümetinden korumak. Çünkü o, talihsiz insanları beslemek gerektiğine inanıyordu. Abhazy'nın başkenti Sohum'da bir grup KGB görevlisi, insanlara erzak ve su vermek için vagonları koruyan polis kordonunu geçmeyi başardı. RSFSR sınırında Gürcü polisi trenin gözetimini bıraktı ve Ahıskalıları KGB merkezi biriminin çalışanları himayesine aldı. Soçi'de vagonlar sobalarla donatıldı ve yolculuk boyunca bizim çalışanlarımız istasyonlarda Ahıskalılara gıda, su ve ısıtma yardımında bulundular.”

Ahıskalıların geri dönmesine en büyük muhalefetin Gürcistan Komünist Parti Birinci Sekreteri Vasiliy Mjavanadze⁶ tarafından yapıldığını iddia eden Bobkov, bizzat kendisinin de içinde bulunduğu gelişmeleri şöyle anlatıyor: “Yuriy Andropov⁷ bu konuyu biliyordu ama o bile Ahıskalılar için fazla bir şey yapamadı. Çünkü hiç kimse Mjavanadze ile takışmak istemiyordu. O ise Brejnev'in himayesinden yararlanarak ısrarla uzlaşmaz tavrını sürdürüyordu. Bir keresinde bu konuyla ilgili Mjavanadze ile konuşmak durumunda kaldım. Konu, birkaç kişinin katıldığı akşam yemeğinde açıldı. Mjavanadze, memnuniyetle üzüm toplama şenliğinden ve onun ritüellerinden bahsediyordu. Ertesi sabah da böyle bir şenliğin düzenleneceği bir ilçeye gitmeye hazırlanıyordu. Sıradan yemek sohbeti yapılıyordu. Ben uygun bir an bulup Ahıskalıların kaderiyle ilgili konuşmaya başladım; onların Gürcistan'a geri getirilmeleri gerektiğini söyledim. Mjavanadze ve orada bulunan diğer Gürcü yöneticiler şiddetle bunun imkânsızlığını ispat etmeye çalıştılar. Moskovalı yöneticiler de suskundu. Mjavanadze, Ahıskalıların topraklarına artık başkalarının yerleştiğini ve onların sınırda kaçakçılık yaptıklarını, bu

4 *Sovetskoe Hozyaystvo*-SSCB'de Devlet tarım işletmesi veya devlet çiftliği.

5 Gürcistan'ın batı bölgesi.

6 Mjavanadze, 1953-1972 yılları arasında Gürcistan Komünist Partisi Birinci Sekreterliği görevini yürütmüştür.

7 Yuriy Andropov, 1967-1982 yılları arasında KGB Başkanlığı, 1982-1984 yıllarında da SSCB Komünist Partisi Genel Sekreterliği yapmıştır.

yüzden de sınır muhafızlarının (sınır askerleri) onların dönüşüne itiraz ettiklerini söyledi. Ben bunun yanlış bilgi olduğunu söyledim ve sınır muhafızlarının komutanı Vadim Matrosov'un⁸ bu konudaki açıklamasını hatırlattım. Azerbaycan'a yerleşen birkaç yüz ailenin sınır bölgelerinde sakince yaşadıklarına dikkat çektim. Bunu ben kendi gözlerimle görmüştüm. Bizim konuşmamız çıkmaza girdi ve artık sustum. Yemekte bulunan Moskovalılar daha sonra bana keşke bu konuyu açmasaydın dediler. Herkes Mjavanadze'nin tepkisini görmüştü ve bunun sonuçlarından korkmuşlardı. Bununla birlikte konu, Mjavanadze sonrasında parti merkez komitesinde onun yerine geçen Eduard Şevarnadze⁹ döneminde de olduğu gibi kaldı. Şevarnadze de aynı şekilde sahte bir versiyon olan Ahıskalıların Gürcistan'a dönüşüne sınır muhafızlarının karşı çıktığı görüşünü savundu. Fakat biz KGB olarak bunu kategorik biçimde reddettik ve yıllık birkaç yüz ailenin geri dönmesini sağlayabildik. Bunlar da eski yaşadıkları yerlere değil, iş gücü olarak Gürcistan'ın en doğu bölgesine yerleştirildiler. Bu süreç zor ve yavaş gerçekleşiyordu."

Nihayet 1989'da Özbekistan'da yaşanan Fergana faciası. Ahıska Türklerinin çözülemeyen probleminin sosyal huzuru bozacak derecede büyük bir patlamaya yol açtığını belirten Bobkov'a göre, Fergana Vadisi'ndeki çatışma, yaşanan uzun bir sürecin birikimidir. On binlerce Ahıska Türkünün yerleştiği Fergana Vadisi'nde Özbek ve Ahıskalı nüfusun artmasının, problemi daha da şiddetlendirdiğini iddia eden Bobkov, pamuk plantasyonlarının evleri, bahçeleri ve tarlaları sıkıştırmaya başladığını, herhangi bir inşaatın yapılmasının imkânsız hâle geldiğini belirtmektedir.

Fergana olayları sırasında Bobkov'un da görevli olarak bizzat Özbekistan'a geldiğini görüyoruz: "Fergana Vadisi'nde bulunan

8 General Vadim Matrosov, 1963-1967 yılları arasında Transkafkasya Sınır Birlikleri Komutanlığı, 1967 yılından itibaren de KGB Sınır Birlikleri Genel Müdürlüğü'nde Kurmay Başkanı ve SSCB Sınır Birlikleri Başkan Yardımcılığı görevini yürütmüştür.

9 Shevarnadze, 1957-1961 yılları arasında Gürcistan *Komsomol'u* Merkez Komitesi birinci sekreterliği, 1972'de Gürcistan Komünist Partisi Birinci Sekreteri oldu. 1985'te Politbüro'ya alındı ve Dışişleri Bakanlığına getirildi. 1985-1990 arasında ve 1991'de SSCB Dışişleri Bakanı, 1992-2003 arasında Gürcistan Devlet Başkanlığı yaptı.

şehir ve köylerde evler öyle sık yapılmıştı ki ev sakinleri aynı çatı altında yaşıyor gibiydiler. Bir köyden başka bir köye evlerin çatılarından yürüyerek gidilebileceği gibi geliyordu insana. Böyle bir durumda Ahıskalıların bütün iyi yerleri sahiplendiği ve oranın eski sakinleri olan Özbeklerin onlar olmazsa daha iyi yaşayabilecekleri konusunda Özbekleri tahrik etmek çok kolaydı. Bununla birlikte Ahıskalıların yerli Özbeklere göre daha müreffeh yaşadıklarını, onların çalışkanlıkları ve tabii ticarî becerilerinin olduğunu da belirtmek gerekir. Fergana olaylarına gelince; uzun süre büyük bir kriminal yapılanmanın başında Ahıska Türkü durmuştu. Fakat onun ölümünden sonra liderlik için mücadele başladı. Bu sırada Özbek ve Ahıskalıların arasında çatışma başlamıştı. Büyük zorluklarla durdurulabilen bu şiddetli mücadele üç gün sürdü. Fakat fitil alevlenmişti. Başlayan açık düşmanlık etnik karakter taşıyordu. Bu olaylar Ahıskalıların toplu olarak göçüne sebep oldu. Bu meselede "Birlik" topluluğu, önemli rol oynadı. *Perestroykayı*,¹⁰ insan haklarını, demokrasiyi destekleme sloganları ile kendi etnikçi karakterini gizliyordu. Bu kavgadan birkaç gün sonra "Birlik" grubunca Margelan'da haydutların Ahıskalıların evlerine saldırması kararlaştırıldı. Saldırıları Fergana'ya sıçradı. Mahallî otoriteler, uzun zaman hiçbir tedbir almadı ve çatışmalar sırasında polisler hareketsiz kaldı. Sadece Namangan ve Andican'da saldırılar durdurulabildi. Ordu ve iç kuvvetler (İçişleri Bakanlığı kuvvetleri) bazı kesimlerin eleştirisini alsa da tarafsız kalmaya özen gösteriyordu. Bir subay bana şöyle söyledi: Ben tedbir alabilirdim; fakat yarın benim hakkımda gazetelerin ne yazacağını düşünemiyor musunuz? Bu tür endişeler asılsız değildi. Hokand'da İçişleri Bakanlığı güçleri saldırganlara karşı koydular fakat eleştiri okları kendilerine çevrildi. Neredeyse her yerde polisin cezalandırılması talep

10 *Perestroyka*, kelime anlamı *yeniden yapılanma* olup SSCB'de 1980'li yıllardan itibaren gerçekleştirilen ekonomik ve siyasi sistemi yeniden yapılandırma ve reform hareketlerine verilen addır. 1985 yılında iktidara gelen Gorbaçov ve bir kısım parti ileri gelenleri, geniş ölçekte kamu hayatından çekilme, alkolizm ve uyuşturucu bağımlılığı, suç oranının artması, 'çalışana saygının azalması', kötümserlik ve şüphecilğin geniş ölçekte toplumu sardığını kabul etmişti. Bu kelimeyle, Gorbaçov Sovyetler Birliği'nin "ruhsal krizle" (*duhovnyy kriz*) ve aynı zamanda ekonomik krizle karşı karşıya olduğunu kabul etmiş, yapı ve ruh olarak yeniden yapılanmaya yani *perestroykaya* ihtiyaç olduğunu belirtmiş ve bu konudaki politikalarını uygulamaya başlamıştı.

ediliyordu. Böylece iktidar mercilerinin eli kolu bağlanmıştı. Onların pasif tutumu, herkesin hareketsizliğine sebep oldu.

Ben Moskova'dan gelen grupla birlikte trajedinin yaşandığı yerdeydim. Grubun başında Nikolay Rijkov¹¹ bulunuyordu. Saldırıların yaşandığı yerlerden geçiyorduk. Tablo çok korkunçtu: Fergana'nın küle dönen caddeleri, yanmış evler, Margelan ve diğer şehirlerde diri diri yakılan insanlar. Bütün karşı çıkmalara rağmen eğer kampı ziyaret etmeyeceksek Moskova'dan buraya gelmenin bir anlamı olmadığını düşünüyorduk. Göçmenlerin bulunduğu kampları ziyaret etmeye karar verdik. Sabah, kavurucu güneşin altında binlerce kişinin toplandığı askerî poligonda bulunan açık hava kampına doğru yola çıktık. Onların ne yiyecekleri ne de içecek suları vardı. Göçmenler arasında yaralılar, yeni doğum yapmış kadınlar, yaşlılar ve küçük bebekler bulunuyordu. Bazı insanlar evlerinden pijamayla bazılarıysa sabahlıklarıyla kaçmıştı. Onlar her şeyden mahrumdu, evlerinden, kıyafetlerinden, kurulu hayatlarından; ama en önemlisi de insanlara, topluma, hükûmete olan güvenlerinden...

Bedbaht göçmenler tek bir şey istiyorlardı: Öz vatanlarına, Gürcistan'a götürülmek! Biz Ahıskalıların oluşturduğu bir komite ile uzun süre müzakere ettik. Acı sitemlerle adilce vatana dönme taleplerini dinlemek çok acı vericiydi: 'Bizi ne zamana kadar ülkeden ülkeye kovacaklar? Biz artık ikinci defa yaşadığımız topraklardan sürgün ediliyoruz.' Ahıskalıların Gürcistan'a dönme meselesini kesin olarak kimse çözemedi. Ahıskalıları katliam ve saldırılardan kurtararak Rusya Federasyonu'na götürdüler. Rijkov ve Moskova'dan gelen delegasyonun onları Rusya'ya gitmeye nasıl ikna ettiklerini hatırlıyorum. Yaşananlardan ne kadar rahatsız olduğu ve bu durumdan çıkış yolunu nasıl ıstırapla aradığı görülüyordu. Ben eminim ki Rijkov, Gürcistan hükûmetinin zamanla anlayışlı olacağını umuyordu. Fakat Fergana faciası, Gürcistan'da hiç kimseyi etkilemediği gibi, her türlü adaletsizliğe her zaman tepki gösteren Gürcü entelijensiyasını bile ilgilendirmedir."

¹¹ Nikolay Rijkov, 1974-1989 yılları arasında SSCB Yüksek Sovyeti Milletvekiliği, 1985-1990 yılları arasında da SSCB Bakanlar Konseyi Başkanlığı yapmıştır.

İbrahim Hasanoğlu

Ahıska'nın Adigön ilçesine bağlı Avxer köyünden olup 1944'te Özbekistan'a sürgüne giden bir ailenin çocuğudur. 1986'da Özbekistan - Semerkant'ta dünyaya geldi. 1990 yılında Azerbaycan'a, 2004 yılında Türkiye'ye geldi. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. 2013 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümünde "SSCB Dönemi Rus Milliyetçiliği: 1917-1985" konulu teziyle yüksek lisans öğrenimini tamamladı. Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde doktora yapmaktadır.

Bizim Ahıska,
Ahıska Türklerinin düzenli çıkan
yegâne bilgi ve kültür kaynağıdır!
Oku, okut ve tanıt!